

कर्माचे महत्त्व, वैशिष्ट्ये आणि प्रकार

अनुक्रमणिका

(काही वैशिष्ट्यपूर्ण सूत्रे (मुद्दे.) ' * ' या चिन्हाने दर्शवली आहेत.)

- 'कर्मयोग' या ग्रंथमालिकेचे मनोगत	४	
- प्रस्तुत ग्रंथाचे मनोगत	मुखपृष्ठ संकल्पना	५
- ग्रंथाविषयी एक विद्वान यांनी केलेले भाष्य	६	
१. 'कर्मयोग' या शब्दाची व्युत्पत्ती आणि अर्थ	११	
२. कर्माची उत्पत्ती	११	
३. क्रिया आणि कृती	१२	
४. कार्य	१३	
* कार्य यशस्वी होण्यासाठी लागणारे घटक अन् त्यांचे महत्त्व	१३	
* कर्म (कार्य) बिघडण्याचे कारण	२०	
५. 'कर्म' या शब्दाची व्युत्पत्ती आणि अर्थ	२०	
६. कर्माचा उद्देश	२६	
७. कर्माचे महत्त्व	२६	
८. कर्माची वैशिष्ट्ये	२८	
* कर्म हे शरिराशी संबंधित असणे	२८	
* जीव जन्म-मृत्यूच्या चक्रात अडकण्याचे कर्म हेच कारण असणे	३१	
* पूर्वजन्मीच्या कर्मानुसार मनुष्याला जन्म लाभणे	३२	
* सर्वसाधारण व्यक्ती जन्मामागून जन्म दुःख भोगत असणे	३३	
* योग्य-अयोग्य कर्म कोणते, हे सांगणे विद्वानांनाही कठीण असणे	३३	
९. कर्माचे प्रकार	३६	
* सर्वसाधारण प्रकार (ऐच्छिक-अनैच्छिक कर्म इत्यादी)	३६	
* साधनेला पूरक कर्मे (नित्यकर्म, श्रौत, स्मार्त, पौराणिक कर्मे इ.)	४१	
* कर्मयोगानुसार प्रकार (सकाम आणि निष्काम कर्म, इ.)	४८	
* ज्ञानयोगाप्रमाणे प्रकार (सात्त्विक, राजसिक व तामसिक कर्मे इ.)	५३	

मनोगत

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।

- श्रीमद्भगवद्गीता २.४७

अर्थ : तुझा अधिकार केवळ (कर्म) करण्याचा आहे. कर्मफलाविषयी तू इच्छा धरता कामा नये.

भगवंताच्या या आशीर्वचनात कर्मयोगाचे सार सामावलेले आहे.

कर्म हे अटळ आहे. जिवंत रहाण्यासाठी सुद्धा श्वास घेण्याचे कर्म करावेच लागते. कर्म करतांना व्यक्तीचा इतरांशी सारखा देवाणघेवाण संबंध (हिशोब) निर्माण होत असतो. तसेच प्रत्येक कर्माला पाप-पुण्यात्मक फळ हे असतेच. रागद्वेषादी स्वभावदोष, कुबुद्धी, अधर्माचरण, कर्म करतांना होणाऱ्या चुका इत्यादींमुळे व्यक्तीचे पाप वाढत जाते. त्याचे दुःखरूपी फळ या नाहीतर पुढच्या कोणत्यातरी जन्मात भोगावे लागतेच लागते. असे जन्म-मृत्यूचे चक्र चालूच रहाते. यालाच 'कर्मबंधन' म्हणतात. असे असतांना 'जन्म-मृत्यूच्या चक्रातून सुटायचे कसे', याचा मार्ग कर्मयोग सांगतो.

कर्मफल नसले, तरच मनुष्य बंधनमुक्त होऊ शकतो. कोणत्याही कर्माविषयी आसक्ती, अभिमान आणि फलाची अपेक्षा न बाळगणे, 'प्रत्येक कर्म म्हणजे ईश्वराची पूजा आहे', अशा भावाने करणे, कर्म झाल्यावर ते ईश्वरचरणी अर्पण करणे इत्यादींमुळे कर्मात निष्कामता येते. असे झाले की, कर्मफल लागू होत नाही. निष्कामतेमुळे अंतःकरण निर्मळ होत जाऊन सतत आनंदाची अनुभूती येते.

ईश्वरप्राप्ती झाल्यावरही कर्मसंन्यास न घेता समाजाला साधनेकडे वळवण्याचे कार्य करत रहावे, असेही कर्मयोग शिकवतो.

दैनंदिन जीवनात कर्म करत असतांनाच 'कर्मयोग' प्रत्यक्षात कसा आचरणात आणायचा, याचे सुबोध मार्गदर्शन प्रस्तूत ग्रंथमालिका करते. विषयाची व्याप्ती आणि ग्रंथाच्या पृष्ठसंख्येची मर्यादा यांचा विचार करून 'कर्मयोग' हा विषय वेगवेगळ्या ग्रंथांत विभाजित केला आहे. (अन्य ग्रंथांची विज्ञापने (जाहिराती) याच ग्रंथाच्या शेवटी दिली आहेत. - संकलक.

प्रस्तूत ग्रंथाचे मनोगत

जीवनाचे सारभूत अंग असलेल्या कर्माचे महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये यांचे ज्ञान (माहिती) झाल्यास आपली कर्माकडे बघण्याची दृष्टी पालटते, तसेच कर्म करण्याविषयी एक नवे परिमाण लाभते. या दृष्टीने या ग्रंथात कर्माचे महत्त्व; कर्म यशस्वी होण्यासाठी लागणाऱ्या घटकांचे महत्त्व; कर्माचा प्रवाह अखंडपणे चालूच रहाणे; मन, वाणी आणि शरीर यांच्या कर्माचे प्रवर्तक मन असणे;

पूर्वजन्मीच्या कर्मानुसार मनुष्याला जन्म लाभणे यांसारखी कर्माची वैशिष्ट्ये सांगितली आहेत. विहित आणि निषिद्ध कर्मे; नित्यनैमित्तिक कर्मे; वर्णाश्रमानुसार कर्मे; स्वधर्मकर्म; सात्त्विक, राजसिक आणि तामसिक कर्मे इत्यादींविषयीच्या विवेचनामुळे (माहितीमुळे) कर्माच्या विविध छटांचाही अभ्यास होईल, तसेच त्यांचा जीवनावर होणारा परिणाम लक्षात येईल.

ज्ञानयोग आणि भक्तियोग यांपेक्षा कर्मयोग हा प्रत्यक्ष जीवनाशी जास्त निगडित आहे. त्याचे आचरण करून आध्यात्मिक उन्नती करण्याची इच्छा साधकांच्या मनात निर्माण होवो, अशी श्री गुरुचरणी प्रार्थना. - संकलक.